

Σπουδαστήριο Φιλοσοφίας του Αθλητισμού
Σχολή Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ

Πρακτικά του Β' Φιλοσοφικού Συμποσίου
(Αθήνα, 16 Μαΐου 2014)

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Κωνσταντίνα Ι. Γογγάκη – Ιωάννης Γ. Καλογεράκος

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΠΑΝΗΛΙΟΥ

ΑΘΗΝΑ 2014

Το όραμα του υπερανθρώπου και το μετανθρώπινο μέλλον: Σχεδιάσματα, επιτεύγματα, ουτοπίες

Από τη στιγμή που εμφανίζεται ο άνθρωπος πάνω στη γη εμφανής είναι ο ζήλος του να αντιμετωπίσει το χρόνο, τη φθορά, την αρρώστια, τη γήρανση και τον ίδιο το θάνατο. Ο άνθρωπος ανέκαθεν προσπαθούσε να δαμάσει ή ακόμη και να υπερβεί τη φύση μέσω της τεχνολογίας, και οι τεχνολογίες εδώ και χιλιάδες χρόνια στόχευαν στο ανθρωπίνο περιβάλλον. Στο σύγχρονο κόσμο όμως το ενδιαφέρον έχει στραφεί προς τον ίδιο τον άνθρωπο, τόσο στο εσωτερικό του –με την

* Επίκουρη Καθηγήτρια Φιλοσοφίας του Αθλητισμού στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (Σχολή Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού).

τροποποίηση του νου, του μεταβολισμού, της προσωπικότητας και των παιδιών μας¹ όσο και στο εξωτερικό του –με την τροποποίηση του σώματος, του προσώπου και εν γένει της εμφάνισής του. Η ασίγαστη μανία του ανθρώπου να ξεπεράσει τη φύση, βελτιώνοντας τον εαυτό του, βρίσκει τον ιδανικό σύμμαχο στην τεχνολογική πρόοδο, και μαζί διαμορφώνουν το όραμα ενός «υπερανθρώπου»,² ενός πιο δυνατού, πιο έξυπνου, πιο ικανού, αγέραστου και άφθαρτου, αλλά ίσως και πιο ... ανούσιου ανθρώπου.

Σε μια μεταβιομηχανική εποχή η δόξα θα ανήκει πλέον στην επανάσταση της βιοεπιστήμης που σημειώθηκε στις αρχές του αιώνα μας: Επιμήκυνση της μακροβιότητας, διατήρηση της νεότητας, συντήρηση της ωραιότητας και επιβράδυνση της γήρανσης, ενώ αρκετοί άνθρωποι έχουν υποστεί βιολογικές παρεμβάσεις, τροποποιήσεις και «αναβαθμίσεις» που τους προσφέρουν υπεράνθρωπες ικανότητες, όπως καλύτερη μνήμη ή νοημοσύνη και εξωπραγματικές επιδόσεις. Η διαδικασία της γήρανσης έχει επιβραδυνθεί, ίσως μάλιστα τα γηρατειά τείνουν να εκλείψουν τελείως, οι ασθένειες αποτελούν σε μεγάλο βαθμό παρελθόν, ενώ πλέον τα μωρά σχεδιάζονται επακριβώς πριν γεννηθούν –με τα μάτια, το χρώμα, το ύψος και τις ικανότητες που οι γονείς τους επιλέγουν να έχουν.³

Η ιδέα του «υπερανθρώπου» εμφανίζεται πρώτη φορά στο στοχασμό του Friedrich Wilhelm Nietzsche, και μαζί με την ιδέα της θέλησης για δύναμη και της αιώνιας επιστροφής

¹ Βλ. G. Lawton (2006).

² Κ.Ι. Γογγάκη (2013), 504-507.

³ Βλ. Σ. Αλαχιώτης (1998)· Μ. Δραγώνα-Μονάχου (2002)· Η. Kuhse-P. Singer (1999)· C.S. Nino (1993).

αποτελούν τις βασικές έννοιες της ώριμης περιόδου του Γερμανού φιλοσόφου. Στο έργο *Also Sprach Zarathustra* (Τάδε έφη Ζαρατούστρα), το οποίο έγραψε ο Nietzsche το 1883, σε ηλικία τριάντα οκτώ ετών, και το τελείωσε το 1885, υποστηρίζει πως ο άνθρωπος με μια ηρωική προσπάθεια θέλησης και φαντασίας θα μπορούσε να ξεφύγει από την αθλιότητα και να δημιουργήσει ένα ανώτατο ον, τον υπεράνθρωπο. Η ζωτική ενέργεια ταυτίζεται με την έννοια της ηθικής για τον Nietzsche –σε αντίθεση με τις χριστιανικές αξίες της ισότητας, της εγκαρτέρησης και του ελέους. Ο Nietzsche είναι ο οραματιστής του ηθικού τύπου του υπεράνθρωπου, του ιεροφάντη μιας νέας προστακτικής ηθικής.⁴

Οι μελετητές του, οι οποίοι επιμένουν να ερμηνεύουν το έργο του και κυρίως το *Also Sprach Zarathustra* ως μια κοσμολογική ή βιολογική υπόθεση, διαπράττουν ένα ερμηνευτικό σφάλμα, που αδικεί τον φιλόσοφο. Ο υπεράνθρωπος είναι το απόλυτο, το εντελές, είναι αυτό το οποίο κάθε άνθρωπος πρέπει να προσδοκεί από τον εαυτό του. Οι άνθρωποι δεν πρέπει να επαναπαύονται στα λίγα που έχουν, είτε υλικά αγαθά είτε πνευματική και ψυχική γνώση, αλλά να αναζητούν το παραπάνω, να επιμένουν στην ανθρωπιά, ώστε να βοηθούν τον άλλον με τις γνώσεις τους. Ο Νιτσεϊκός υπεράνθρωπος δεν είναι παρά το ποιητικό σύμβολο του απείρου της ανθρωπίνης θέλησης, που τείνει αιώνια προς ένα ιδανικό, το οποίο πλησιάζει αδιάκοπα χωρίς τελικά να το φτάνει ποτέ. Ο υπεράνθρωπος πηγάζει από μέσα μας, είναι η εσωτερική θέληση για την εξέλιξή μας ως ένας καλύτερος άνθρωπος πάνω στη γη.

⁴ K.A. Pearson (2007), 127-141.

Σύμφωνα επομένως με τη φιλοσοφία του Nietzsche, υπεράνθρωπος είναι ο υποθετικός τύπος του ιδανικού ανθρώπου, ο οποίος υπερέχει ως προς τη δύναμη της σκέψης και της θέλησης. Ο αρχαίος Πέρσης προφήτης Zarathustra θα διδάξει στα ανθρώπινα όντα ότι η γη χρειάζεται ένα καινούριο νόημα και μια νέα κατεύθυνση. Ο υπεράνθρωπος προτείνεται ως το ευγενές ιδεώδες της αυτο-υπερνίκησης, κάτι το οποίο προϋποθέτει ότι ο εαυτός θα εξερευνήσει ελεύθερα τα ύψη και τις αβύσσους της ύπαρξής του ως θνητό δημιούργημα της γης. Το ακριβές μέγεθος της έννοιας δεν είναι εύκολα αντιληπτό. Στην πραγματικότητα ο Nietzsche ήθελε με αυτήν να ελέγξει το μέγεθος του ανθρώπου, παροτρύνοντας να γίνουμε κάτι περισσότερο και διαφορετικό απ' ό,τι είναι ο άνθρωπος, χωρίς πάντως να προσδιορίζεται τι ακριβώς σημαίνει αυτό το «περισσότερο», όπως επισημαίνει ο Keith Ansell Pearson.⁵ Η αναγγελία του θανάτου του Θεού από τον Nietzsche καθιστά αναγκαίο το να μάθουν οι άνθρωποι να ζουν χωρίς την έννοια του Θεού και χωρίς την «κατάρρα» του ιδεώδους. Μετά το 1883 διαπιστώνει κανείς ένα είδος μεταφυσικής στον Nietzsche, καθώς σκέφτεται τη ζωή ως θέληση για δύναμη, ενώ ο υπεράνθρωπος θα πάρει τη θέση του καινούριου ιδεώδους και θα γίνει το νέο νόημα της γης. Η αληθινή υπερνίκηση, ωστόσο, των αφαιρέσεων της μεταφυσικής και των ιδανικών της ηθικής μήπως ακριβώς προϋποθέτει την αποκήρυξη ενός ιδανικού όπως είναι ο υπεράνθρωπος;⁶

Η ιδέα που παρουσιάζει ο Nietzsche σχετικά με τον υπεράνθρωπο συχνά έχει γίνει αντικείμενο κακής απομίμη-

⁵ K. A. Pearson (2007), 129.

⁶ K. A. Pearson (2007), 53, 140.

σης. Τη χρησιμοποίησαν οι θεωρητικοί του ναζισμού για να προωθήσουν και να δικαιολογήσουν τον αγώνα τους για μία καθαρή, αρία, «κυρίαρχη φυλή», παρότι οι φαντασιώσεις περί φυλής δεν παίζουν κανένα ρόλο στη σκέψη του Nietzsche.⁷ Σήμερα, 130 χρόνια μετά, ως «υπεράνθρωπος» νοείται εκείνος που υπερβαίνει την ανθρώπινη φύση και τους περιορισμούς της⁸ και κατ' επέκταση ο αγέραστος, ο άφθαρτος, ο Superman. Ένας τέτοιος άνθρωπος όμως είναι πέρα από τα φυσικά ανθρώπινα όρια, είναι πέρα από τον άνθρωπο.⁹ Το όραμά του φαντάζει ως μια τεχνοουτοπική φαντασίωση. Μπορεί άραγε να γίνει αληθινό; Και ποιες είναι οι ηθικές, ανθρωπολογικές, βιολογικές, θεολογικές πλευρές του;

Τα τελευταία χρόνια η ιλιγγιώδης ανάπτυξη της γενετικής τεχνολογίας ξεπερνά σε ορισμένες περιπτώσεις τη φαντασία του Προκρούστη ή της Mary Shelley, της δημιουργού του Frankenstein. Ήδη από το 2002 το Αμερικανικό Εθνικό Ίδρυμα Επιστημών (National Science Foundation-NSF) είχε προβλέψει την επικείμενη τεχνολογική και επιστημονική επανάσταση που θα επέφερε «σημαντική βελτίωση» των ανθρωπίνων ικανοτήτων. Η Αμερικανική Επιτροπή Βιοηθικής συνέταξε έναν κατάλογο από τις υπάρχουσες τεχνολογίες (λ.χ. τη γενετική μηχανική), που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για να ενισχύσουν τον φυσιολογικό τρόπο λειτουργίας των ανθρώπων. Καμία από αυτές τις τεχνολογίες δεν αναπτύχθηκε ειδικά για να επιτρέψει στους υγιείς ανθρώπους να ξεπερνούν τα όριά τους, αλλά δημιουργήθηκαν για να θεραπεύσουν

⁷ K. A. Pearson (2007), 128.

⁸ Γ. Μπαμπινιώτης (2004), λ. «υπεράνθρωπος».

⁹ Κ. Γογγάκη (2013), 504.

ασθένειες, επιτελώντας κοινωνικό έργο. Διαθέτουν επομένως αρχικά την ηθική αποδοχή και στη συνέχεια επεκτείνονται σε άλλους τομείς, καθώς υποβόσκει μια σημαντική πτυχή των τεχνολογιών αυτών: Αν μπορούν να βελτιώσουν τις ανθρώπινες επιδόσεις, είναι πιθανό ότι οι υγιείς θα αρχίσουν να τις χρησιμοποιούν για να αποκτήσουν προβάδισμα.¹⁰

Σύμφωνα με σχετικές μελέτες, σε ποσοστό περίπου 10% οι φοιτητές Πανεπιστημίου στις Ηνωμένες Πολιτείες λαμβάνουν τακτικά Ritalin ή άλλα διεγερτικά σκευάσματα ως «έξυπνα ναρκωτικά», για να δώσουν ώθηση στην ικανότητά τους να συγκεντρώνονται. Το Provigil, το επονομαζόμενο «χάπι της αγρύπνιας», χρησιμοποιείται επίσης με τον ίδιο στόχο. Το Viagra έχει ήδη μετατραπεί σε «φάρμακο αναψυχής». Η πλαστική χειρουργική, ενώ αρχικά είχε αναπτυχθεί για τη διόρθωση των σωματικών παραμορφώσεων, σήμερα είναι εξαιρετικά δημοφιλής. Η χρήση των ενέσεων Botox αποτελεί σχεδόν καθημερινή ρουτίνα, ενώ οι ουσίες που αυξάνουν τις σωματικές επιδόσεις των αθλητών κάνουν θραύση στο χώρο του αθλητισμού. Το μοτίβο για όλες αυτές τις εξελίξεις είναι το ίδιο: Αρχικά στοχεύουν στους ασθενείς, στη συνέχεια σε όσους τις χρειάζονται και στο τέλος καταλήγουν να χρησιμοποιούνται από όποιον επιθυμεί να αποκτήσει πλεονέκτημα έναντι των άλλων. Έτσι, ακόμη και τεχνολογίες που κατ' αρχάς φαίνονται ηθικά απαράδεκτες, σταδιακά θα γίνουν αποδεκτές στη συνείδηση του κόσμου.¹¹

Περίπου 40 φάρμακα που επιδρούν διεγερτικά στο νου διακινούνται αυτή τη στιγμή, βελτιώνοντας ένα ευρύ φάσμα

¹⁰ Βλ. G. Lawton (2006)· Κ. Γογγάκη (2013), 505-506.

¹¹ Κ. Γογγάκη (2013), 363 κ.ε.

ανθρώπινων λειτουργιών: τη μνήμη, την ικανότητα λήψης αποφάσεων, την ικανότητα σχεδιασμού, την αυτοσυγκέντρωση. Ραγδαίες είναι και οι εξελίξεις στις συσκευές που διασυνδέονται με τον εγκέφαλο, όπως τα εμφυτεύματα αμφιβληστροειδούς, ενώ οι επιστήμονες οραματίζονται τσιπάκια που εμφυτευμένα στον ανθρώπινο εγκέφαλο θα θεραπεύουν από ασθένειες και θα ενισχύουν τις νοητικές λειτουργίες. Ήδη υπάρχουν ανάμεσά μας άνθρωποι με δυνάμεις που κάποτε θα θεωρούνταν υπερφυσικές: Έχουν πιο οξεία όραση μέσω χειρουργικής επέμβασης με λέιζερ ή ικανότητα να μη κοιμούνται για μέρες χάριν σε ψυχοδραστικά φάρμακα –κάτι που έχει μάλιστα χορηγηθεί μαζικά στους στρατιώτες του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Επίσης, υπάρχουν άνθρωποι ή βιονικοί αθλητές, με σώματα υπερμεγέθη, ρωμαλέα, ανθεκτικά έως και ακαταπόνητα, χάριν στα στεροειδή.¹² Είναι άλλο όμως να επιτυγχάνει ο αθλητής μια κορυφαία επίδοση ως αποτέλεσμα της πειθαρχημένης εξάσκησης και της προσπάθειας, και άλλο να την επιτυγχάνει με τη βοήθεια των στεροειδών ή των γενετικά ενισχυμένων μυών.¹³

Με τις εξελίξεις στο χώρο της γενετικής τεχνολογίας να είναι πλέον ραγδαίες, πιστεύεται ότι πλησιάζει η εποχή όπου οι γονείς θα μπορούν να επιλέγουν με κάθε λεπτομέρεια τη γενετική σύνθεση των παιδιών τους. Επιστήμονες της προεμφυτευτικής γενετικής διάγνωσης διεξάγουν ήδη έρευνες στην «εμβρυογονιδιακή θεραπεία» για να επιδιορθώσουν ελαττωματικά γονίδια στα πρώτα στάδια ανάπτυξης του εμβρύου. Μόλις γίνει αυτό εφικτό, δεν θα απέχει πολύ η γενετική από

¹² Βλ. G. Lawton (2006).

¹³ M. J. Sandel (2011), 53.

τη δυνατότητα να «βελτιώσει» υγιή γονίδια για την ενίσχυση της νοημοσύνης, του ύψους και άλλων επιθυμητών χαρακτηριστικών ενός παιδιού. Ίσως φαίνεται δύσκολο κάτι τέτοιο, αλλά όσο περισσότερο γίνεται κατανοητό το ανθρώπινο γονιδίωμα τόσο περισσότερο οι δυνατότητες θα επεκτείνονται.¹⁴

Οι παραπάνω εξελίξεις αντιμετωπίζονται με δύο εν γένει αντιμαχόμενες τάσεις. Οι υπέρμαχοι ή μετανθρωπιστές, όπως ο βιοηθικολόγος James Hughes του Trinita College, Connecticut, προβλέπουν ένα μέλλον όπου τη ζωή των ανθρώπων θα καθορίζουν εγκεφαλικά εμφυτεύματα τα οποία θα επιτρέπουν την επικοινωνία από νου σε νου, τσιπάκια μνήμης που θα επιτρέπουν την εισαγωγή νέων γνώσεων απευθείας στον εγκέφαλο, γενετικές αναβαθμίσεις που θα μπορούν να φέρουν αλλαγές σε κάθε κύτταρο του σώματος κι ανά πάσα στιγμή να αφαιρεθούν, και εξωγήινες επιδόσεις στον αθλητισμό. Το φιλοσοφικό ρεύμα που συνδέεται με τους όρους *posthumanism*, *metahumanism* ή *transhumanism* υποστηρίζει την εξέλιξη του ανθρώπου μέσα από την επίδραση της γενετικής, της τεχνολογίας και των εμφυτευμάτων. Μέσω της χρήσης του προθέματος *post* ή *meta* τοποθετείται ένα σύνορο, ένα εμπόδιο, καθώς δεν αναφέρεται πλέον στον φυσικό άνθρωπο, αλλά στον τεχνητό, που προσπαθεί να ομοιάσει στον πολιτισμό του, να διαρρήξει τους δεσμούς με τη φύση και να καταστεί ένα τεχνητό ον, υπερβαίνοντάς την. Σύμφωνα με τη θεωρία του μετανθρωπισμού, ο συνήθης άνθρωπος αποτελεί απλά ένα «στάδιο ανάπτυξης» της συνολικής ανθρώπινης οντότητας. Ακριβέστερα, ο μετανθρωπισμός πρεσβεύει ότι ο θάνατος αποτελεί απλά τη μετάβαση σε επόμενο στάδιο

¹⁴ R. Lewontin (2002), 134-184, και (2000), 93-125.

πολυπλοκότητας, κατά το οποίο ο άνθρωπος εξελίσσεται σε μετάνθρωπο. Ή μήπως παύει να είναι άνθρωπος;¹⁵

Οι μελλοντικές διανθρωπιστικές δυνατότητες θα είναι πολλές. Πάντως Cyborg στρατιώτες, δίποδα avatars μηχανήματα, Stealth βομβαρδιστικά μη ανιχνεύσιμα από ραντάρ, αυτο-παραγόμενα ναυορομπότ ήδη υπάρχουν. Οι υγειονομικές αρχές των ΗΠΑ, καθώς και η FDA των ΗΠΑ συζητούν τα τελευταία χρόνια για την αποποινικοποίηση της τροποποίησης της ανθρώπινης βλαστικής σειράς. Η κίνηση του μετανθρωπισμού βρίσκεται σε μεγάλη εξέλιξη, με τουλάχιστον 30 γενετικά τροποποιημένους ανθρώπους που γεννήθηκαν από το 2000 και εντεύθεν, και πιθανόν να υπάρχουν κι άλλοι, υποστηρίζει ο Daniel Estulin.¹⁶ Οι επόμενοι στόχοι είναι κάτι σαν το Gemini Project, το οποίο στοχεύει στη συγχώνευση των διδύμων, ώστε να είναι μέρος μιας συνείδησης. Η δημιουργία μιας «συλλογικής νοημοσύνης» που συνδυάζει τη νοημοσύνη του ανθρώπινου είδους σε έναν τεχνολογικό εγκέφαλο («The Hive Mind» ή «hivemind») δεν είναι φαντασία, αλλά αυτό που πραγματικά επιθυμεί η Ελίτ.¹⁷ «The Hive Mind» είναι ένας τύπος της συλλογικής συνείδησης όπου η ατομικότητα πνίγεται, είναι δηλαδή μια κατάσταση συμμόρφωσης. Μπορεί να υπάρξει ένα φάρμακο, το οποίο χωρίς άλλες επιβλαβείς αντιδράσεις θα αφαιρεί την επείγουσα ανάγκη σεξουαλικής επιθυμίας, αναπαραγάγοντας με τον τρόπο αυτό στην ανθρωπότητα την κατάσταση των εργαζομένων σε μία κυψέλη (κάτι το

¹⁵ Βλ. J. Hughes (2014).

¹⁶ Βλ. D. Estulin (2014).

¹⁷ Για την Bilderberg και το πώς αυτή επηρεάζει την παγκόσμια κρίση βλ. περισσότερα στον D. Estulin (2009).

οποίο παραπέμπει στον Charles Darwin ή στην ταινία του Disney *Suite Life Movie*).

Όλα αυτά σημαίνουν ότι ο άνθρωπος θα έχει απεριόριστη εξουσία πάνω στην ίδια του τη βιολογία: τη δύναμη να θέσει τέλος στις ασθένειες, να καταργήσει τον πόνο, να προικισθεί με υπερανθρώπινα επίπεδα ομορφιάς, αθλητικών επιδόσεων και νοημοσύνης. Ακόμη, να επιβραδύνει δραστικά ή ίσως και να ακινητοποιήσει τη διαδικασία της γήρανσης σε τέτοιο βαθμό που οι απόγονοι των σημερινών ανθρώπων να βλέπουν τις ζωές μας με οίκτο, με τον ίδιο δηλαδή τρόπο που εμείς αντιμετωπίζαμε τους προγόνους μας από την Πλειστόκαινο περίοδο. Και αναμένονται με ανυπομονησία οι προοπτικές αυτές, καθώς η «αναβάθμιση» υπόσχεται να ικανοποιήσει ορισμένους από τους πιο εσώτερους πόθους του ανθρώπου.

Η προοπτική όμως ενός κόσμου γεμάτου από νεανικούς εκατοντάχρονους που παίρνουν το ένα φάρμακο πίσω από το άλλο, ξέχειλους από εμφυτεύματα και με δύναμη να καθορίζουν το γενετικό μέλλον του ανθρώπινου είδους, δεν φαντάζει σε όλους σαν την καλύτερη δυνατή εξέλιξη αλλά σαν εφιάλτης. Η ανθρώπινη αναβάθμιση μπορεί να υπόσχεται την ελευθερία, ενδέχεται όμως να προκαλέσει πρωτόγνωρες δυσκολίες. Όσο οι σχετικές τεχνολογίες θα γίνονται διαθέσιμες ολοένα και περισσότερο, τόσο τα ηθικά προβλήματα θα γίνονται και πιο κοινά. Είναι ασφαλής μια τέτοια τεχνολογία; Μήπως θα έπρεπε να περιοριστεί η χρήση της; Μήπως προξενήσει ένα χάσμα ανάμεσα σε όσους διαθέτουν την οικονομική δυνατότητα για την αγορά της και σε όσους δεν την διαθέτουν; Μήπως η χρήση της προκαλέσει ακόμη και συγκρούσεις ανάμεσα στους «αναβαθμισμένους» και στους «φυσιολογι-

κούς», σύμφωνα με τον τρόπο που τους διαχωρίζει ο Andy Miah, ο οποίος είναι υπέρμαχος της ανθρώπινης βελτίωσης στον αθλητισμό;¹⁸ Ο Hughes, πάντως, υποστηρίζει ότι το χάσμα είναι τόσο πιθανό, ώστε μάλλον θα χρειαζόταν τέτοιες τεχνολογίες να αποτελούν κοινό κτήμα όλων μέσω του δημόσιου συστήματος υγείας, προκειμένου να είναι ελεγχόμενο.

Εκτός όμως από τα παραπάνω, προκύπτει και ένα άλλου τύπου ερώτημα: Ως πού θέλει να φτάσει ο άνθρωπος; Υπάρχει ένα όριο συγκεκριμένο, στο οποίο θα αισθανθεί δικαιωμένος και ευτυχισμένος; Ή μήπως, θέλοντας να τα κατακτήσει όλα, να τα πετύχει όλα, είναι καταδικασμένος τελικά σε μια σκλαβιά επιθυμιών που μοιάζει με πιθάρι δίχως πάτο; Δεν είναι αυτό μια πλεονεξία, μια διαστρέβλωση της φύσης και μια άλογη κατάχρηση κι ίσως σπατάλη των δυνάμεών του; Αντί δηλαδή να αρκείται στην εξασφάλιση της υγείας του και στην προσπάθεια απόκτησης μιας ποιότητας στη ζωή του, θέλει τα πάντα! Δεν συνιστά αυτό έλλειμα αυτάρκειας; «Ας μη ζητήσει να γίνει και θεός!» παρατηρεί ο Πίνδαρος για τον Ολυμπιονίκη.¹⁹

Οι τεχνητές ενισχύσεις τέτοιου χαρακτήρα δημιουργούν, επιπλέον, ένα νέο και εν δυνάμει εκρηκτικό ερώτημα: Τι θα συμβεί με την αίσθηση ότι είμαστε άνθρωποι; Με τη χρήση των φαρμάκων και της τεχνολογίας ο άνθρωπος έχει χάσει μια ουσιώδη ανθρώπινη εμπειρία: να μάχεται για την επιτυχία και να μαθαίνει να αντέχει την αποτυχία. Εξάλλου, αν κανείς γνωρίζει ότι θα ζήσει ως τα 150 του χρόνια ακμαίος, θα

¹⁸ Βλ. A. Miah (2001), (2007α), (2007β) και (2007γ).

¹⁹ Πίνδαρος, Όλυμπ. 5.27 μὴ ματεύσῃ θεὸς γενέσθαι. Πβ. Κ. Γογγάκη (2003), 77.

κατέβαλε τότε την προσπάθεια που καταβάλλει σήμερα για τη ζωή και την καριέρα του; Ή, έχοντας την αίσθηση ότι υπάρχει πολύς χρόνος μπροστά του, θα ανέβαλε επ' αόριστον; Αν θα είχε τη δυνατότητα να «απορροφάει» γνώση μέσω ενός μικροσίπ μνήμης, γιατί να έχανε χρόνο για να μάθει και γιατί να προσέδιδε αξία στην εμπειρία;²⁰

Αν η ζωή ήταν ελεύθερη από τον πόνο και την ασθένεια, θα γνώριζε άραγε ο άνθρωπος τι σημαίνει ευτυχία; Αν δεν πονούσε ποτέ, επισημαίνει ο Νίκος Καζαντζάκης, θα αισθανόταν τη χαρά; Κι αν, τελικά, ο καθένας ήταν «αναβαθμισμένος», μήπως ο κόσμος θα ήταν ένα βαρετό, ομοιογενές μέρος; Οι αντίμαχοι αυτών των τεχνολογιών παρομοιάζουν ένα τέτοιο ενδεχόμενο με τον *Brave New World* του Aldous Huxley (1931): Είναι ένα μέλλον όπου οι κάτοικοι ζουν χαρούμενοι μέσω των τεχνολογικών αναβαθμίσεων και δεν γνωρίζουν απογοήτευση, πόνο, οδύνη. Οι ζωές τους όμως είναι επίπεδες, άδειες, στερούμενες αγάπης και λαχτάρας, γεμάτες μόνο με ασήμαντες αναζητήσεις και ρηχούς δεσμούς.

Ορισμένοι από τους αντίμαχους, όπως ο βιοηθικολόγος George J. Annas του Πανεπιστημίου της Βοστώνης, επισημαίνουν ότι οι κίνδυνοι από τη γενετική τροποποίηση είναι ακόμη μεγαλύτεροι, ώστε θα ήταν καλύτερα να τεθεί από τώρα ένα τέλος σε όλη αυτή τη διαδικασία. Ο Annas έχει προτείνει μάλιστα τη δημιουργία μιας παγκόσμιας συμφωνίας, η οποία θα καθιστά τη γενετική τροποποίηση έγκλημα κατά της ανθρωπότητας. Αντιτείνοντας ο Hughes υποστηρίζει ότι εφόσον γεννιόμαστε με ορμές επιθετικότητας, ρατσισμού και

²⁰ Βλ. E. Machery (2008).

εγωϊσμού ή με όρια στην ικανότητά μας για σοφία και συμπόνια, ίσως έχουμε ηθική υποχρέωση να τροποποιήσουμε την ανθρωπίνη φύση.²¹

Η απήχηση του βιβλίου του Francis Fukuyama *Our Post-human Future: Consequences of the Biotechnology Revolution* εκφράζει τη διάχυτη αγωνία για ενδεχόμενη αλλαγή της ανθρωπίνης φύσης, εξαφάνιση των παραδοσιακών αξιών και περιορισμό, αν όχι απειλή, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από τη βιοτεχνολογική επανάσταση, η οποία συμπαρασύρει σε μια «μετα-ανθρωπίνη φάση της ιστορίας». Η βιοηθική, ως ασπίδα ενάντια στην επίθεση της τεχνοεπιστημονικής προόδου, προβάλλει τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η μεταβολή της ανθρωπίνης φύσης, η διασάλευση της ιδέας της καθολικότητας και η επικράτηση της «γενετικής ανισότητας» θα έχουν αρνητικές συνέπειες για την ποιότητα της πολιτικής, τη φύση της ίδιας της κοινωνίας και τη δημοκρατία, καθώς δεν συνιστούν απελευθέρωση αλλά μάλλον σκλαβιά του ανθρώπου, και την εξάρτησή του από τη βιοτεχνολογική μηχανή.²²

Η υπάρχουσα εξέλιξη, μέσα από τα φάρμακα και τη χρήση τεχνητών μελών ή τις υποσχέσεις της ευγονικής, δεν σημαίνει ότι καθιστά τον άνθρωπο μετα-άνθρωπο. Το ανθρωπινό οφείλει να διατηρήσει τη φυσικότητα, την πνευματικότητα και τη λογικότητά του –τα τρία αυτά στοιχεία που το διακρίνουν ποιοτικά. Εξάλλου, εάν όπως υποστηρίζουν οι οπαδοί του μεταανθρωπισμού υπάρχει μη μέθοδος, απόρριψη δηλαδή της μεθόδου και άνοιγμα σε επιλογές που υπάρχουν

²¹ Βλ. J. Hughes (2014).

²² Βλ. σχετικά στο F. Fukuyama (2002). Πβ. H. Kuhse-P. Singer (1999).

σε ένα ανοικτό πεδίο, το πεδίο αυτό μπορεί να καταστεί εξαιρετικά συγκρουσιακό. Οι συγκρούσεις που προκαλεί η έλλειψη μεθόδου σε ένα ιδεολογικό πεδίο είναι απρόβλεπτες, και ένα σύστημα αυτοκαταστρέφεται εφόσον δεν υπόκειται σε αρχές και σε συγκροτημένες προσεγγίσεις. Αρχές όπως η φιλανθρωπία, η ανεκτικότητα και η ισοτιμία δεν είναι εφικτό να υπάρχουν σε αυτό το πλαίσιο.

Το σχέδιο να χαρτογραφηθεί ο ανθρώπινος γενετικός κώδικας σε ένα δίκτυο πληροφορίας που θα επιτρέπει να παρεμβαίνουμε και, πιθανώς, να καθορίζουμε τη ζωή που θα πηγάσει από τα «εγωϊστικά» γονίδια έχει προκαλέσει τόσο υποστήριξη, όσο κι αναστάτωση και τρόμο. Πρέπει ή δεν πρέπει να ελέγχεται και να περιορίζεται για λόγους πρόληψης και προφύλαξης η χρήση των νέων τεχνολογιών που στοχεύουν στη βελτίωση του ανθρώπου; Η συζήτηση σχετικά με τις δυνατότητες των μελλοντικών τεχνολογιών είναι σε εξέλιξη.²³ Οι μεταθροπιστές, σε αντίθεση με τον κλασικό ανθρωπισμό, αφαιρούν το ευρύτερο πλαίσιο, τον πολιτισμό, την εμπειρία και τα σώματα από το όραμά τους· ως καρτεσιανοί, θεωρούν ότι το σώμα είναι ανεπαρκές γι' αυτές τις μεταφορές μυαλών –σε ποιο βαθμό όμως οι μνήμες ανήκουν στο σώμα και στο ευρύτερο πλαίσιο; Αλλά χωρίς ευρύτερο πλαίσιο, χωρίς πολιτισμό, εμπειρία και σώματα, τι απομένει στη συνείδηση; Στην πραγματικότητα, η επιθυμία να 'μεταφέρεις' ή να κάνεις 'μεταφορά μυαλού' υλοποιείται συνεχώς από παραγωγικά ανθρώπινα όντα. Ίσως είναι καλύτερο να προσπαθεί κανείς

23

Βλ. G. Hottois (2002).

να είναι παραγωγικός σε αυτή τη ζωή παρά να ονειρεύεται ότι θα είναι παραγωγικός στην επόμενη ζωή.²⁴

Στη χαρραγή της εποχής όπου το ανθρώπινο γονιδίωμα, προγενετικά, θα μοιάζει με λογισμικό, η διαλεκτική στο πεδίο σύγκλισης τεχνολογίας και ανθρώπου αναμένεται να κορυφωθεί. Ωστόσο δεν μπορεί να υπάρξουν συμβιβαστικές λογικές στην ηθική βάση της επιστήμης ούτε και στη διερεύνηση των διαφόρων οντολογικών-υπαρξιακών προβλημάτων που ανακύπτουν, τα οποία έχουν σχέση με την ταυτότητα του ανθρώπου και με την ίδια τη συνέχεια του ανθρώπινου είδους. Όσο η κοινωνία ενισχύει τις άμυνές της, υπερασπίζοντας τη φυσική ηθική και το αυθεντικό, και μη επιτρέποντας τη δήθεν αξιοποίηση της τεχνολογίας εις βάρος της ίδιας της φύσης, τόσο μειώνονται οι πιθανότητες γενετικής κακοποίησης του ανθρώπου και του ανθρώπινου σώματος. Ο άνθρωπος, άλλωστε, δεν συνιστά απλά και μόνο το άθροισμα των γονιδίων του,²⁵ και δεν είναι επομένως προκαθορισμένος για τη ζωή και το θάνατο, αλλά συνιστά μια αξία²⁶ και, όπως επεσήμανε ο ατομικός φιλόσοφος της αρχαιότητας Δημόκριτος, είναι και αυτό στο οποίο διαμορφώνεται ο ίδιος, διά της παιδείας του.²⁷

Βιβλιογραφία

Αλαχιώτης, Σταμάτης (1998). «Κλώνος. Η όγδοη ημέρα της δημιουργίας», *Ρεύματα*, 1, 8-37.

²⁴ Βλ. G. Hottois (2002)· A. Masala (2014)· K. Richardson (2014)· M. Roux (2014)· G. Perreau (2014).

²⁵ Δ. Κελεφιώτης (2002), 133.

²⁶ Βλ. Ε. Μουτσόπουλος (1991).

²⁷ Βλ. Ι.Γ. Καλογεράκος (2011).

- Bannister, Roger (2008). «Το ολυμπιακό ιδεώδες σε κρίση», *Τα Νέα* [αναδημοσίευση από την εφημ. *The Times*], Μ. Δευτέρα, 21 Απριλίου, 60-61.
- Γογγάκη, Κωνσταντίνα (2003). *Οι αντιλήψεις των αρχαίων Ελλήνων για τον αθλητισμό*, Γ. Δαρδανός-Τυπωθήτω, Αθήνα.
- Γογγάκη, Κωνσταντίνα Ι. (2013). *Το ολυμπιακό ιδεώδες. Παγκόσμια κρίση και προοπτικές*, Gutenberg, Αθήνα.
- Δραγώνα-Μονάχου, Μυρτώ (2002). «Ηθική και βιοηθική», *Επιστήμη και Κοινωνία*, 8-9, 1-26.
- Hottois, Gilbert (2002). «Από την ανθρωπολογία στην ανθρωποτεχνική», μτφρ. Μανουέλα Κατρινάκη, *Επιστήμη και Κοινωνία*, 8-9, 85-106.
- Hughes, James (2014). «Για έναν δημοκρατικό μετανθρωπισμό», στην ιστοσελίδα: <http://www.re-public.gr/?p=950>.
- Καλογεράκος, Ιωάννης Γ. (2011). «Αγωγή και παιδεία κατά τον Δημόκριτο», στο: Θ.Π. Κόκκινος (επιμ.), *Η χάρη θέλει αντίχαρη. Αφιέρωμα στον Καθηγητή Αντώνιο Κ. Δαναοσσή-Αφεντάκη*, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα, 231-252.
- Κελεφιώτης, Δημήτρης (2002). «Ένας γενναίος νέος κόσμος, σαν όλους τους προηγούμενους», *Επιστήμη και Κοινωνία*, 8-9, 119-146.
- Lawton, Graham (2006). «Το όραμα του 'Υπερανθρώπου'», *Το Βήμα*, Κυριακή 28 Μαΐου, ΒήμαScience/Φυσιολογία, *New Scientist*, 4(50)-5(51).
- Lewontin, Richard (2002α). *Η Βιολογία ως ιδεολογία: Το δόγμα του DNA*, μτφρ. Σπύρος Σφενδουράκης, Εκδόσεις Σύναλμα, Αθήνα [αγγλ. 1991].
- Lewontin, Richard (2002β). *Δεν είναι απαραίτητα έτσι. Το όνειρο του ανθρώπινου γονιδιώματος και άλλες πλάνες*, μτφρ. Λεωνίδα Μπουρίτσας, Εκδόσεις Κάτοπτρο, Αθήνα [αγγλ. 2001].
- Masala, Alberto (2014). «Ο μετανθρωπισμός και η βιολογική ανθρωπινή φύση», στην ιστοσελίδα: <http://www.re-public.gr/?p=961>.

- Μουτσόπουλος, Ευάγγελος (1991). «Οι αξίες σήμερα: φθορά ή από-κάθαρση; Φαινομενολογική θεώρηση», στο: του ιδίου, *Οι Αξίες. Παράδοση και δημιουργία. Τρία συμπόσια του Διεπιστημονικού Μεταπτυχιακού Σεμιναρίου στο Πανεπιστήμιο Αθηνών*, Αθήνα, 17-21.
- Μπαμπινιώτης, Γεώργιος (2004). *Λεξικό για το Σχολείο & το Γραφείο*, Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα.
- Pearson, Keith Ansell (2007). *Νίτσε*, μτφρ. Δέσποινα Ρισσάκη, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα [αγγλ. 2005].
- Perreau, Ghislain (2014). «Οι βιοτεχνολογίες και οι ατομικές ελευθερίες», στην ιστοσελίδα: <http://www.re-public.gr/?p=638>.
- Richardson, Kathleen (2014). «Στοχασμοί για τον μετανθρωπισμό», στην ιστοσελίδα: <http://www.re-public.gr/?p=975>.
- Roux, Marc (2014). «Διανθρωπισμός και πολιτική δράση;», στην ιστοσελίδα: <http://www.re-public.gr/?p=1017>.
- Sandel, Michael J. (2011). *Ενάντια στην τελειότητα. Η ηθική στην εποχή της γενετικής μηχανικής*, μτφρ. Δημήτρης Γκινοσάτης, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα [αγγλ. 2007].
- Barrow, John D.-Tipler, Frank J. (1988). *The Anthropic Cosmological Principle*, Oxford University Press, Oxford.
- Estulin, Daniel (2009). *The True Story of the Bilderberg Group*, Trine Day LLC, Walterville.
- Estulin, Daniel (2014). *TransEvolution. The Coming Age of Human Deconstruction*, Trine Day LLC, Walterville.
- Fraleigh, Warren P. (1985). «Performance-Enhancing Drugs in Sport: The Ethical Issue», *Journal of the Philosophy of Sport*, 11 (1), 23-29.
- Fredrickson, Barbara, L. (2009). *Positivity*, Random House, New York.
- Fukuyama, Francis (2002). *Our Posthuman Future. Consequences of the Biotechnology Revolution*, Picador, New York.

- Goggaki, Konstantina (2005). «Sports and Technology Genetics. The Cloned Athlete», *Imeros*, 5 (1): *Athletics, Society & Identity. Conference Proceedings*, 87-98.
- Kuhse, Helga-Singer, Peter (1999). *Bioethics. An Anthology*, Blackwell, Oxford.
- Machery, Edouard (2008). «A Plea for Human Nature», *Philosophical Psychology*, 21, 321-330.
- Marcus, Gary (2008). *Kluge. The Haphazard Construction of the Human Mind*, Houghton Mifflin Co., New York.
- Miah, Andy (2001). «Genetic Technologies and Sport: The New Ethical Issue», *Journal of the Philosophy of Sport*, 28, 32-52.
- Miah, Andy (2007α). «Genetics, Bioethics & Sport», *Sport, Ethics and Philosophy*, 1 (2), 146-158.
- Miah, Andy (2007β). «Genetic Selection for Human Enhancement», *Journal of International Biotechnology Law*, 4 (6), 239-264.
- Miah, Andy (2007γ). «Human Enhancement and Sport», στο: Donald Bruce (Ed.), *Human Enhancement? Ethical Reflections on Emerging Nanobio-Technologies*, Church of Scotland, Scotland, UK, στην ιστοσελίδα: <http://www3.nd.edu/~cpence/eewt/Bruce2007.pdf>.
- Nino, Carlos S. (1993). *The Ethics of Human Rights*, Clarendon Press, Oxford.
- Stock, Gregory (2002). *Redesigning Humans. Our Inevitable Genetic Future*, Houghton Mifflin Co., New York.